

КОНФІГУРАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ ПРОЄКТІВ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Протягом останніх 50 років регіональні процеси в Азійсько-Тихоокеанському регіоні характеризувалися складним переплетенням тенденцій конкуренції та співробітництва.

Висунення різних проєктів економічної інтеграції започаткувало тривалу дискусію навколо можливостей та переваг східно-азійської та транстихоокеанської моделей регіоналізму. Обидві названі концепції отримали часткову реалізацію у формі паралельних зон вільної торгівлі, що відображали посилення економічної взаємозалежності. При цьому фактор диференціації визначався участю чи неучастю КНР, а також різною готовністю країн регіону долучитися до стратегії стримування КНР.

Ухилившись від участі у проєкті транстихоокеанського економічного співтовариства, США суттєво активізували зусилля щодо формування блокових структур. Запропонована США блокова система прагне об'єднати військові союзницькі відносини з Японією та Південною Кореєю, Чотирьохсторонній діалог з безпеки (США, Японія, Індія, Австралія) та оборонне партнерство AUKUS за участю Австралії та Сполученого Королівства.

Політика адміністрації Дж. Байдена в регіоні ґрунтується на сприйнятті Китаю як динамічного виклику, відповіддю на який має бути системне «інтегроване стримування». У рамках цього курсу в травні 2022 р. президент США Дж. Байден проголосив нову ініціативу у формі Індо-Тихоокеанської рамкової економічної угоди, покликаної запропонувати країнам Східної Азії американську альтернативу існуючим проєктам економічної лібералізації. Політичне оформлення американо-китайського суперництва створює стійкі конфронтаційні рамки, які посилюють поляризацію та змушують країни регіону адаптуватися до умов нової «холодної війни».

Ключові слова: АТР, Індо-Пасифіка, АСЕАН, американо-китайські відносини, інтеграція, суперництво, поляризація, «інтегроване стримування», блокова політика.

Sergii Tolstov. The shape of integration and security projects in Asia-Pacific. Over the past 50 years, the regional processes in the Asia-Pacific have been characterized by intertwining of competition and cooperation. The promotion of various projects of economic integration started a long discussion around the possibilities and advantages of the East Asian and trans-Pacific models of regionalism. Both of these concepts were partially implemented in the form of parallel free trade areas, reflecting the growing economic interdependence. At the same time, the factor of differentiation consisted in the participation or non-participation of the PRC, as well as the different readiness of the regional states to support the containment of the PRC.

Having refrained from participating in the project of the trans-Pacific economic community, the U.S. has significantly stepped up efforts to form bloc structures. The U.S.-formed bloc system seeks to combine military alliances with Japan and South Korea, the Quadrilateral Security Dialogue (U.S., Japan, India, and Australia) and the AUKUS defense partnership involving Australia and the United Kingdom. The Biden administration's policy in the region is based on the perception of China as a pacing challenge, the answer to which should be «integrated deterrence». As part of this course, in May 2022, President Biden announced a new initiative of the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity, aimed to provide East Asian countries with a kind of American alternative to the existing international economic agreements. The institutionalization of the U.S.-China rivalry creates a stable confrontational framework that increases polarization and forces the regional countries to adapt to the conditions of the new Cold War.

Keywords: Asia-Pacific, Indo-Pacific, ASEAN, U.S.-China relations, integration, rivalry, polarization, «integrated deterrence», bloc strategy.

Спектр питань регіональної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) визначається переплетенням різноспрямованих інтересів та політичною конкуренцією провідних держав, які впливають на розстановку сил і процеси міжнародної взаємодії.

Слід зазначити, що визначення просторових контурів макро-регіону АТР має значною мірою умовний характер і безпосередньо пов'язане з виникненням міжнародних організацій та неформальних структур багатостороннього діалогу, які уособлюють інтереси держав-учасниць. У цьому контексті поняття Азійсько-Тихоокеанський регіон включає 53 держави, розташовані по периметру Тихого океану, включаючи такі субрегіони, як Північно-Східна та Південно-Східна Азія, прибережну смугу Північної та Південної Америки та острівні території Тихого океану.

Поняття АТР почало використовуватися з середини 1980-х рр., витіснивши поширені раніше умовні визначення, такі як «Тихоокеанський басейн», «Тихоокеанське кільце» або «Тихоокеанське співтовариство». У листопаді 1989 р. був створений форум «Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво» (АТЕС) у вигляді першої формалізованої структури міждержавного діалогу за участю найбільш розвинених держав басейну Тихого океану (Австралія, Канада, Нова Зеландія, США, Південна Корея, Японія) та країн Південно-Східної Азії, представлених АСЕАН, пізніше розширений до 21 учасника.

Загалом протягом останніх 50 років регіональні процеси відображали вельми складний і мінливий баланс між конкуренцією та співпрацею. У широкому регіональному контексті міжнародні відносини в АТР відображають переплетення економічної взаємозалежності та конкуруючих військово-політичних стратегій основних гравців.

Ситуація в АТР визначається інтересами основних суб'єктів міжнародної взаємодії й багато в чому залежить від співвідношення їхніх потенціалів. Стрімке, за історичними мірками, посилення КНР зумовило появу в китайського керівництва намірів

очолити регіональні процеси економічної інтеграції. Іншою важливою тенденцією став перегляд військово-політичних цілей, включаючи спроби встановлення контролю над довколишнім морським простором. У свою чергу, на тлі економічного підйому Китаю ставало помітним відносне скорочення військових можливостей США в басейнах Тихого та Індійського океанів, що спонукало шукати можливості для залучення сил і ресурсів регіональних союзників та потенційних партнерів.

Мета даної статті полягає в оцінці стану та виявленні співвідношення регіональних економічних та військово-політичних проектів у регіоні АТР.

Формування мережевих структур багатосторонньої взаємодії

На розвиток економічної та політичної взаємодії між країнами АТР значною мірою вплинули ініціативи об'єднання АСЕАН щодо зміцнення миру, стабільності та процвітання в АТР. Значну роль у цьому відіграла діяльність Регіонального форуму АСЕАН з питань безпеки (з 1994 р.), спрямована на зміцнення довіри, реалізацію превентивної дипломатії, запобігання та врегулювання конфліктів. Зазначений форум об'єднує 27 учасників, включаючи 3 держави Південної Азії (Індію, Бангладеш, Шрі-Ланку) та Європейський Союз.

У розвитку багатосторонньої взаємодії значну роль відіграла модель діалогового партнерства АСЕАН з найважливішими торговими та інвестиційними контрагентами, включаючи Австралію, Велику Британію, Індію, Канаду, Китай, Нову Зеландію, Республіку Корея, Росію, США, Японію та ЄС. Примітно, що Австралія була першою країною, яка встановила партнерські зв'язки з АСЕАН ще у 1974 р.

У практичному відношенні об'єднання АСЕАН виконало виключно важливу роль як постійний фасилітатор, що сприяв розвитку мережевих зв'язків та залученню розвинених економік у рамках та поза рамками АТР до макрорегіональних інтеграційних ініціатив. Своєю чергою просування політичних та

економічних ініціатив країн АСЕАН значною мірою сприяло встановленню в Азійсько-Тихоокеанському регіоні складного переплетення різних діалогових режимів, неформальних чи різною мірою формалізованих структур багатосторонньої комунікації. Окрім Регіонального форуму АСЕАН (АРФ) з питань безпеки, найбільш широкою за представництвом структурою багатостороннього діалогу став Східноазійський саміт (САС), вперше скликаний у 2005 р. як форум лідерів країн АТР з метою обговорення широкого кола стратегічних, політичних та економічних питань. Зустрічі в цьому форматі проводяться щороку у прив'язці до зустрічей АСЕАН на найвищому рівні¹.

В умовному просторі АТР можна спостерігати паралельне просування різних проектів у сфері міждержавної політичної координації та інтеграційної взаємодії. У дещо спрощеному вигляді порівняльна оцінка заявлених цілей та завдань міжнародних організацій, що діють у рамках макрорегіону АТР, дозволяє виділити п'ять типів таких структур:

1. Регіональні організації, що декларують цілі встановлення глибоких інтеграційних зв'язків у сфері економіки, політичної та культурної взаємодії в рамках локальних співтовариств. У регіоні АТР АСЕАН є чи не єдиним прикладом організації такого типу з підтвердженими інтеграційними цілями та планами. Подібні цілі декларує також Форум тихоокеанських островів (Pacific Islands Forum, PIF), що об'єднує 13 держав та територій у південній частині Тихого океану. У свою чергу, міжурядова Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (South Asian Association for Regional Cooperation, СААРК) є вкрай слабким організаційним аналогом, покликаним забезпечити взаємодію країн субрегіону в економічній, соціально-культурній та науково-технічній галузях.

2. Багатосторонні організації з широким членством, орієнтовані на розвиток діалогу та гармонізацію міждержавних проти-

1 Учасниками Східноазійського саміту (САС) є 18 держав: «десятка» країн АСЕАН та її діалогові партнери – Австралія, Китай, Японія, Індія, Нова Зеландія, Республіка Корея, Росія та США. Учасниками САС можуть стати також Франція і Велика Британія, які набули статус партнерів АСЕАН по діалогу в 2020 і 2021 рр.

річ між країнами Азії у континентальному масштабі. До них належать:

- Конференція щодо взаємодії та заходів довіри в Азії (Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia, CICA; 1999)²;
- Шанхайська організація співробітництва (ШОС; 2001)³;
- Азійський діалог зі співробітництва (Asian Cooperation Dialogue, АДС; 2002)⁴.

Слід враховувати, що всі ці організації декларують досить широкий набір цілей, включаючи економічне співробітництво та сприяння забезпеченню міжнародної безпеки за явно домінуючої ролі політичної взаємодії. При цьому специфіка діяльності Азійського діалогу щодо співробітництва як міжурядової організації полягає у прагненні поєднувати можливості окремих регіональних організацій, таких як АСЕАН, Рада співробітництва країн Затоки, Євразійський економічний союз, Шанхайська організація співробітництва та СААРК.

3. Широкі об'єднання, побудовані за принципом зон вільної торгівлі, що мають на меті забезпечення преференційних, порівняно зі стандартними умовами ГАТТ/СОТ, торгових та інвестиційних режимів. До них належать:

- Форум Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (Asia Pacific Economic Cooperation, АТЕС; 1989)⁵;

2 Азербайджан, Афганістан, Бахрейн, В'єтнам, Єгипет, Індія, Ірак, Іран, Ізраїль, Казахстан, Камбоджа, КНР, Киргизстан, Монголія, Пакистан, Палестина, Росія, Таджикистан, Таїланд, Туреччина, Узбекистан.

3 Індія, Казахстан, КНР, Киргизстан, Пакистан, Росія, Таджикистан, Узбекистан.

4 Бангладеш, Бахрейн, Бруней, Бутан, В'єтнам, Індія, Індонезія, Іран, Казахстан, Камбоджа, Катар, Китай, Кувейт, Киргизстан, Лаос, Малайзія, Монголія, М'янма, ОАЕ, Оман, Пакистан, Росія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Таїланд, Узбекистан, Філіппіни, Шрі-Ланка, Південна Корея, Японія.

5 У форумі АТЕС представлено 21 економічного суб'єкта в просторі «Тихоокеанського кільця», включаючи Австралію, Бруней, В'єтнам, Канаду, КНР, Індонезію, Малайзію, Мексику, Нову Зеландію, Папуа-Нову Гвінею, Перу, Росію, Сінгапур, США, Таїланд, Філіппіни, Південну Корею, Чилі, Японію. З 1991 р. в АТЕС на індивідуальній основі беруть участь Гонконг (спеціальний адміністративний район Китаю) та Китайський Тайбей (Тайвань).

– Всеосяжне та прогресивне транс-тихоокеанське партнерство (The Comprehensive and Progressive Trans-Pacific Partnership, ВПТТП, 2017)⁶;

– Всеосяжне регіональне економічне партнерство (The Regional Comprehensive Economic Partnership, РВЕП, 2020)⁷.

4. Цільові структури макрорегіонального, континентального або міжрегіонального діалогу з політичних та економічних питань:

– Форум «Азія – Європа» (Asia – Europe Meeting, ASEM; 1996)⁸;

– Східноазійський саміт (East Asia Summit, EAS, 2005)⁹.

5. Організації та рамкові режими, що забезпечують багатосторонній діалог та узгодження позицій з основним чи виразним акцентом на питаннях регіональної та міжнародної безпеки. До них належать:

– Регіональний форум АСЕАН з питань безпеки (АРФ, 1994), який охоплює 27 країн, включаючи «десятку» АСЕАН, її діалогових партнерів та низку інших країн АТР;

– Нарада міністрів оборони АСЕАН (ASEAN Defence Ministers' Meeting, ADMM; 2006);

– Нарада міністрів оборони АСЕАН «плюс» (ASEAN Defence Ministers' Meeting-Plus, ADMM-Plus; 2010);

– Морський форум АСЕАН (ASEAN Maritime Forum 2010) – механізм діалогу між представниками державних відомств та академічних кіл країн АСЕАН щодо широкого спектру питань забезпечення свободи судноплавства та запобігання конфліктам на морі.

З 2012 р. у прив'язці до засідань Морського форуму АСЕАН проводяться зустрічі Розширеного морського форуму АСЕАН

6 Австралія, Бруней, В'єтнам, Канада, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Перу, Сінгапур, Чилі, Японія.

7 Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Австралія, КНР, Нова Зеландія, Республіка Корея, Японія.

8 АСЕАН, Секретаріат АСЕАН, країни-члени ЄС, Європейська Комісія, Індія, Монголія, Пакистан, Японія, Китай, Республіка Корея.

9 10 країн-членів АСЕАН, Австралія, Індія, Китай, Південна Корея, Нова Зеландія, Росія, США, Японія.

(Expanded ASEAN Maritime Forum, EAMF), в якому беруть участь 10 країн АСЕАН та 8 партнерів з діалогу АСЕАН, включаючи Австралію, Китай, Індію, Японію, Нову Зеландію, Південну Корею, Росію та США.

З урахуванням складного переплетення інтересів країн АТР та створених ними переговорних форматів виглядає доречною спроба дати якісну оцінку діючих режимів багатосторонніх консультацій та інтеграційних проектів у Східній Азії та АТР у цілому. В цьому контексті вочевидь слід враховувати потенціал конкуренції різних інтеграційних проектів, які стосуються впровадження торгових преференцій і формування зон вільної торгівлі. Адже така конкуренція вочевидь посилюється.

З урахуванням глобальних тенденцій можна стверджувати, що виникнення конкуруючих проектів у сфері торгівлі та економічних зв'язків має цілком закономірний характер. Така тенденція загалом зумовлена економічними протиріччями, стратегічними розбіжностями та багатоплановим суперництвом між США та КНР. Адже після економічної кризи 2008 р. КНР і США висунули власні масштабні ініціативи, які передбачали створення багатосторонніх преференційних торгових режимів. Утім, не слід забувати, що перший із рамокних проектів такого роду – форум Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво – стартував ще 1989 р. з ініціативи прем'єр-міністрів Австралії та Нової Зеландії.

Позиція та інтереси КНР

Макрорегіон АТР відіграє винятково важливе значення у політиці КНР, для якої прилеглий тихоокеанський простір є основним ареалом економічних та політичних інтересів, включаючи торговельні зв'язки, потоки інвестицій та морські шляхи, що забезпечують експорт товарів та імпорт ресурсів.

З початку 1990-х рр. уряд КНР приймав активну та зацікавлену участь у переговорах про лібералізацію економічних режимів, включаючи діалог з АСЕАН у форматі «10 плюс 1» (АСЕАН + КНР) і «10 плюс 3» (за участю Японії та Республіки Корея) [1].

У жовтні 2003 р. КНР та Індія приєдналися до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії 1976 р., який, згідно з прийнятою 7 жовтня додатковою декларацією,¹⁰ був проголошений важливим компонентом Співтовариства безпеки АСЕАН, що забезпечує «прихильність до розв'язання всіх конфліктів мирним шляхом» [2, р. 2, 3].

Криза 2008–2009-х рр. призвела до суттєвого загострення економічних, ресурсних та інфраструктурних протиріч. Дестабілізація світової економіки виявила крихкість системи світової торгівлі й загалом поставила під сумнів ефективність глобального регулювання фінансово-економічних відносин. Одним із важливих наслідків світової фінансово-економічної кризи стало прискорення переговорів щодо регіональних угод «нового покоління», в яких чітко висловлювався намір встановити правила регулювання торгівлі та економічних зв'язків, що виходять за рамки нормативних правил Світової організації торгівлі.

Переговорний процес пішов по двох основних напрямках. Перший напрямок було позначено ініціативою Нової Зеландії, Сінгапуру та Чилі (2003 р.) щодо створення Транстихоокеанського партнерства (ТТП) як преференційної торговельної угоди. Нова фаза переговорів розпочалася після приєднання до проекту США, Австралії (2008 р.), Канади, Мексики (2012 р.) та Японії (2013 р.). За підсумками переговорів 4 лютого 2016 р. було підписано нову, поглиблену угоду про Транстихоокеанське партнерство за участю 12 держав, яка передбачала, поряд зі зниженням тарифних бар'єрів, встановлення у країнах-учасницях узгоджених внутрішніх правил у сфері трудового права, екології, інтелектуальної власності тощо.

Після свого приходу до влади президент Д. Трамп 23 січня 2017 р. підписав указ про вихід США з Транстихоокеанського партнерства. Проте решта учасників угоди підтвердила свою участь у проєкті. Підписана ними додаткова угода (ТТП-11) набула чинності 30 грудня 2018 р.

¹⁰ Декларація Злагоди АСЕАН II («Злагода Балі II») від 7 жовтня 2003 р.

Переговори щодо альтернативного проекту регіональної економічної інтеграції, які проходили протягом 2012-2020 рр. за участю Китаю, привели до підписання угоди про Всебічне регіональне економічне партнерство (ВРЕП). Угода передбачає створення поглибленої зони вільної торгівлі («ЗВТ+») за участю 10 держав-членів АСЕАН (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни) та 5 держав, з якими АСЕАН вже мав угоди про вільну торгівлю (КНР, Австралія, Нова Зеландія, Республіка Корея та Японія).

Як бачимо, за складом учасників основна відмінність між двома торговельними блоками полягала в залученні КНР до ВРЕП як об'єднання з чіткою регіональною спрямованістю, та міжрегіональному характері ТТП (без участі КНР), яке поєднує низку держав Америки й початково планувалося як структура під домінуванням США.

У підсумку США не беруть участі в жодному з двох об'єднань. Утім, прямому протиставленню ВРЕП та ТТП-11 запобігає одночасна участь в обох об'єднаннях 7 країн-учасниць (у т.ч. – Брунею, В'єтнаму, Малайзії, Сінгапуру, Австралії, Нової Зеландії, Японії).

Велике значення ВРЕП для Китаю обумовлено передусім доступом до найбільшого у світі ринкового простору, адже, за сумарними підрахунками, його країни-учасниці мають населення у понад 2,2 млрд та ВВП об'ємом у \$28 трлн, що становить 32% від загальносвітового ВВП. На відміну від попередніх проектів, таких як Східноазійська угода про вільну торгівлю в форматі АСЕАН+3 або японська ініціатива створення Комплексного економічного партнерства для Східної Азії в форматі АСЕАН+6 [3], привабливим елементом ВРЕП є принцип відкритого доступу до інтеграційного об'єднання та офіційного членства для інших потенційних учасників з числа країн Центральної та Південної Азії, які можуть виявити зацікавленість у набутті членства.

В 2013 р. керівництво КНР висунуло власний глобальний проєкт під узагальненою назвою «Пояс і шлях», розробка якого безпосередньо пов'язана з уподобаннями нинішнього голови КНР

Сі Цзіньпіна. До 2016 р. ця ініціатива подавалася під брендами «Один пояс і один шлях» та «Новий Шовковий шлях».

Про важливість ініціативи «Пояс і шлях» свідчить той факт, що їй підпорядковуються довгострокові цілі трансконтинентальної політики Китаю. Загальне втілення ініціативи прив'язано до столітнього ювілею проголошення КНР у 2049 р. Запропонований китайським керівництвом проект «альтернативної глобалізації» має глобальне охоплення з особливим акцентом на країни Азії, Східної Африки, Східної Європи і Близького Сходу. Його реалізація здійснюється через інвестиційні програми, спрямовані на розвиток інфраструктури та прискорення економічної інтеграції країн, розташованих уздовж стародавнього Шовкового шляху та морських торговельних комунікацій, які поєднують Східну Азію з іншими континентами і регіонами.

Ініціатива «Пояс і шлях» містить два складники – проєкт сухопутного «Економічного поясу Шовкового шляху» та «Морський Шовковий шлях XXI століття». Згодом, у 2018 р. Управління інформації Державної ради КНР опубліковано додатковий документ під назвою «Політика Китаю в Арктиці», котрий декларував активну участь Китаю в освоєнні Північного морського шляху.

За первинним задумом, «Економічний пояс Шовкового шляху» мав включати шість економічних коридорів, у тому числі «Новий Євразійський наземний міст» (NELBEC) через країни Середньої Азії до Європи, а також окремі коридори Китай – Монголія – Росія (CMREC), Китай – Центральна Азія – Західна Азія (CCWAEC), Китай – Індокитайський півострів (SICPEC), Китай – Бангладеш – Індія – М'янма (BCIMEC) та Китай – Пакистан (CPEC).

Водночас «Морський Шовковий шлях XXI століття» покликаний поєднати Китай з Південно-Східною Азією, Індонезією, Індією, Аравійським півостровом, узбережжям Східної Африки, Єгиптом та Європою, проходячи через Південно-Китайське море, Малаккську протоку, Індійський океан, Бенгальську затоку, Аравійське море, Перську затоку і Червоне море [4].

Станом на березень 2022 р. в рамках ініціативи «Пояс і шлях» Китай підписав угоди про співпрацю зі 148 країнами і 31 міжнародною організацією. Прогнозований обсяг фінансування в рамках ініціативи оцінюється в \$4–8 трлн. Заплановані локальні та регіональні проекти стосуються переважно розбудови інфраструктури – будівництва і реконструкції шляхів, портів, залізниць, електростанцій, розвитку засобів транспортного сполучення і телекомунікацій. Втім у різних країнах заплановані проекти перебувають на різних стадіях реалізації й виконуються нерівномірно, в залежності від внутрішніх політичних та економічних умов, а з початком пандемії у 2020 р. значна їх частина була взагалі загальмована.

Артикуляція зовнішньополітичних цілей КНР була суттєво приглушена також і в зв'язку з фінансовими ускладненнями в китайській економіці та підготовкою до 20-го з'їзду КПК, на якому Сі Цзіньпін прагне продовжити повноваження генерального секретаря ЦК КПК та голови КНР на третій виборчий термін.

Опоненти Китаю на Заході прагнуть протидіяти намірам китайського керівництва створити світову китаєцентричну мережу торговельних зв'язків та угод, спрямованих на посилення впливу КНР як незалежного і, що принципово важливо, – альтернативного Заходу центру сили.

З метою протидії китайському глобальному проекту в 2019 р. США та Австралія запропонували зустрічну ініціативу – побудову мережі Blue Dot Network. Згодом, на хвилі австралійсько-китайської торговельної війни, що розгорнулася в 2020 р., міністр закордонних справ Австралії Маріс Пейн взагалі заявила (21 квітня 2021 р.) про повне припинення участі своєї країни в проєктах ініціативи «Пояс і шлях» [5].

В офіційних документах Пекіна спрямованість китайського глобального проєкту обґрунтовується необхідністю пошуку, формування та просування нової моделі міжнародного співробітництва. Запропонована модель ґрунтується на зміцненні діючих регіональних двосторонніх та багатосторонніх механізмів та структур взаємодій за участю Китаю. Разом з тим, з точки зору

практичних інтересів КНР ініціатива «Пояс і шлях» покликана пом'якшити негативні наслідки, спричинені глобальною нестабільністю під час та після кризи 2008–2009 рр., підвищити стійкість китайської економіки та забезпечити більш вигідні умови для дострокового розвитку Китаю в умовах очікуваного загострення глобальної ресурсної конкуренції.

Важливим аргументом, який стимулював трансрегіональну економічну експансію КНР, стало усвідомлення китайськими урядовими експертами нормативних перешкод, зумовлених конкуренцією різних проектів у рамках АТР, що обмежують потенційні можливості економічної інтеграції. При цьому враховувалося панування США на морських торговельних шляхах і продовження стратегії стримування щодо КНР, незалежно від партійної приналежності тієї чи іншої американської адміністрації.

Економічне зростання КНР супроводжувалося прискореним освоєнням острівних територій у Південно-Китайському морі. У 1974 р. ВМС Китаю встановили контроль за територією «ближнього», Парасельського архіпелагу, який доти перебував під контролем Південного В'єтнаму. З 1987 р. влада КНР відновила свої давні історичні претензії на архіпелаг Спратлі в південно-східній частині Південно-Китайського моря, на який також претендують В'єтнам, Тайвань і, в різній мірі, Філіппіни, Малайзія та Бруней, а також розпочала морське патрулювання островів. У 2012 р. Пекін оголосив архіпелаги Південно-Китайського моря своїми суверенними територіями, що належать до «корінних національних інтересів».

Формальні претензії Китаю на Парасельські острови та архіпелаг Спратлі, позначені лінією з «дев'яти пунктирів» на основі карт 1947 р., охоплюють близько 80% акваторії Південно-Китайського моря. Насправді Пекін контролює лише кілька рифів, на яких розміщено пункти передового базування (Вогняний хрест, Місчіф, Субі, Гавен, Хьюз, Південний риф Джонсона, Квартерон). З 2014 р. на рифах будуються штучні острови з причалами та злітно-посадковими смугами. На трьох островах розміщені

радарні комплекси, засоби ППО, ракетні установки та гарматні модулі ближньої дії [6].

Для порівняння – В'єтнам розмістив військові пости та гарнізони на 21 острові, Філіппіни – на 8, Малайзія – на 3. Тайвань контролює найбільший острів – Тайпіндао, де збудовано злітно-посадкову смугу.

У листопаді 2013 р. міністерство оборони КНР в односторонньому порядку оголосило про встановлення розпізнавальної зони ППО в Східно-Китайському морі, яка зачіпає повітряний простір над островами Дяоюйдао (Сенкаку) – предмет спору між Китаєм та Японією. Китайська сторона попередила, що вживатиме оборонних заходів проти повітряних цілей, які опиняться в цьому районі без дозволу китайської влади.

Військова стратегія КНР виходить з того, що зовнішнє «стримування» та «блокада Китаю» здійснюються по рубежах «першої», «другої» та «третьої» «острівних ліній», які мають своє умовне продовження і на материку – вздовж сухопутних кордонів країни. Відповідно, найближче завдання КНР на морі передбачає витіснення та подолання недружньої іноземної військово-морської присутності з акваторії першої острівної лінії, яка проходить від Японських островів через архіпелаг Рюкю, Тайвань і Філіппіни до острова Борнео. У цьому сенсі головним завданням ВМС КНР вважається встановлення контролю над акваторією всередині кільця «першої острівної лінії», яка включає частину Східно-Китайського моря на захід від Тайваню та Південно-Китайське море, де розташовані Парасельські острови (Сіша), архіпелаг Спратлі (Наньша), контрольовані Тайванем острови Пратас (Дунша), риф Скарборо та атоли Маклсфілд (Жонгша).

Проте територіальні суперечки між прибережними державами АСЕАН та Китаєм – далеко не єдине джерело протиріч, які загрожують безпеці країн регіону. Істотно більший конфліктний потенціал мають проблема Тайваню – цілком реальна та серйозна з огляду на посилення військового потенціалу КНР – та ядерна проблема КНДР, яка становить пряму екзистенціальну загрозу в першу чергу для Південної Кореї.

Територіальний конфлікт у Південно-Китайському морі набув нового виміру за адміністрації Б. Обама у зв'язку з розворотом США до Азії. З 2012 р. США висловлювали жорсткі заперечення щодо китайських територіальних претензій, звинувачуючи КНР у створенні загрози для свободи судноплавства в регіоні. Своєю чергою тихоокеанська стратегія ВМФ США розглядає «першу острівну лінію» вздовж східного узбережжя КНР як передовий рубіж військового стримування Пекіна, покликаний блокувати вихід ВМС Китаю до Світового океану.

Військові кораблі та літаки США за участю й підтримки Великої Британії, Франції та останнім часом – Австралії здійснюють регулярне чергування та проводять маневри в Південно-Китайському морі поблизу островів, контрольованих КНР. Мета таких дій полягає у підтримці напруженості та демонстрації постійної готовності застосування сили.

Зіткнення інтересів США і КНР – цілком усвідомлювана реальність, що визначає довгострокові відносини між цими країнами. При цьому висока концентрація сил США та КНР в акваторії Південно-Китайського моря та силова гра між ними підвищують небезпеку збройного зіткнення. Водночас для Китаю військова присутність США символізує потенційну загрозу блокування Малаккської та Сінгапурської проток.

Геостратегічна важливість Південно-Китайського моря обумовлена проходженням через нього морських торгових шляхів, на які припадає близько 40% світового обсягу вантажних перевезень, близько 60% усієї зовнішньої торгівлі КНР, а також до 80% імпорту нафти до Китаю і дві третини постачання нафти до Японії, Південної Кореї та Тайваню. Окрім цього, на Південно-Китайське море припадає 10% світового комерційного рибальства. Додатковим фактором, що загострює конкуренцію, є великі розвідані родовища нафти і газу на морському континентальному шельфі, який також є предметом територіальних суперечок.

Економіка більшості країн регіону безпосередньо залежить від безперебійного функціонування торгових маршрутів через Південно-Китайське море. Тому найбільшою потенційною за-

грозою регіональній безпеці вважається блокування морських торговельних маршрутів через Південно-Китайське море, що потенційно означатиме повне або вибіркове припинення товарних поставок і транзиту.

Згідно аналітичних прогнозів, блокування морських шляхів може стати результатом інцидентів у Південно-Китайському морі або Тайванській протоці, яку КНР проголосила китайськими внутрішніми водами. Однак основна потенційна загроза воєнної кризи в регіоні пов'язується насамперед з потенційно можливою спробою КНР приєднати Тайвань, відносно якого США декларують гарантії військового захисту. Загроза застосування сили з боку США та їх союзників допоки змушувала КНР утримуватися від спроб розширити свій контроль над островами у Південно-Китайському морі, попри явну військову перевагу над іншими країнами регіону.

Позиція та інтереси США

Впродовж ХХ ст. у зовнішньополітичному плануванні США Тихоокеанська Азія за своїм значенням поступалася лише Європі. Необхідність «уважного спостереження» за економічним піднесенням КНР була відображена в публічних документах стратегічного планування США з початку 1990-х рр. Розворот США у бік АТР як макрорегіону з найвищими темпами економічного розвитку та перспективного ринку, який намітився наприкінці 1990-х рр., був ситуативно відкладений після терактів 11 вересня 2001 р.

У Чотирьохрічному огляді оборонної політики США 2001 р. одна з головних військових цілей США в контексті виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань передбачала «запобігання ворожому пануванню в критично важливих районах, особливо в Європі, Північно-Східній Азії, на східноазійському узбережжі, а також на Близькому Сході та у Південно-Західній Азії». При цьому «прибережна зона Східної Азії» визначалася як регіон, що тягнеться від півдня Японії через Австралію до Бенгальської затоки, що можна розглядати як одну з ранніх вказівок

на комплексне сприйняття простору Тихого та Індійського океанів у військовому плануванні [7, р. 2].

Стратегічна орієнтація на АТР була посилена за адміністрації Б. Обама, за якої США встановили «стратегічний діалог» з КНР, проводили регулярні зустрічі на рівні міністрів оборони та керівників зовнішньополітичних відомств і навіть пропонували китайському керівництву формулу G2, в рамках якої Пекіну відводилася роль молодшого партнера у забезпеченні регіонального міжнародного порядку. В американських директивних документах 2000-х рр. наголошувалося, що КНР має найбільший потенціал для перетворення на конкурента США. Після 2014 р. Китай характеризувався як «стратегічний суперник», і лише в Стратегії національної безпеки США 2017 р. Китай, поряд із Росією, був визначений як потенційний супротивник – держава-ревізіоніст та головний виклик у боротьбі за владу. Китай та Росія розглядалися як основні загрози – поряд з державами-відступниками (Іран та Північна Корея) та транснаціональними джихадистськими організаціями, що становлять небезпеку для США та їх союзників і партнерів [8, р. 25].

СНБ-2017 розцінювала «нові виклики вільним суспільствам» як не менш серйозні, хоча й більш різноманітні, ніж ті, що спіткали США за часів «холодної війни» з СРСР. Стверджувалося, що Китай та Росія, як потенційні супротивники США, прагнуть сформуванню світу, який суперечить американським цінностям та інтересам. Так, Росія хоче «послабити вплив США у світі» та відокремити Америку від її союзників і партнерів, а Китай «поширює свою владу на шкоду суверенітету інших» і «будує найдосконалішу (після американської) військову систему [8, р. 2–3, 8].

За адміністрації Д. Трампа в рамках стратегічного планування до АТР було додано Індійський океан, що розширило Індо-Тихоокеанський простір від західного узбережжя Індії до західних берегів США [8, р. 45-46]. У травні 2018 р. Тихоокеанське командування збройних сил США було перейменовано в Індо-Тихоокеанське командування, а в червні 2019 р. міністерство оборони

США опублікувало першу Індо-Тихоокеанську стратегію як продовження СНБ-2017.

«Холодна війна» проти КНР, оголошена адміністрацією Д. Трампа, ґрунтувалася на геополітичній конкуренції та різних уявленнях про світовий порядок. Обґрунтовуючи протидію економічному та військово-політичному впливу Китаю в регіоні, Індо-Тихоокеанська стратегія США зробила ставку на нарощування американської військової могутності та вибудовування антикитайської системи альянсів. Важливими елементами у політиці США стали підтримка лідерства Індії у Південній Азії, визнання перспективи її перетворення на провідну світову державу, а також врахування взаємної зацікавленості Індії та Японії у зближенні на антикитайській основі.

Адміністрація Д. Трампа повернулася до ідеї розширення чотирьохстороннього співробітництва США з Японією, Австралією та Індією, яке доповнювало вже існуючі союзницькі зобов'язання та військові угоди різного рівня з Японією, Південною Кореєю, Тайванем, Таїландом, Філіппінами та Сінгапуром. Поряд із цим були подвоєні зусилля з метою залучення до системи альянсів Індії, В'єтнаму, Малайзії та Індонезії.

Військове посилення КНР спонукає США до спроб заохочувати країни регіону до підтримки американської версії регіонального міжнародного порядку. З іншого боку, американським планам щодо стратегічного оточення Китаю перешкоджало російсько-китайське зближення, покликане нейтралізувати вплив США в Азії.

На початку 2022 р. адміністрація Дж. Байдена сформулювала перелік своїх цілей і завдань в Індо-Тихоокеанському регіоні, викладених у Тимчасовому стратегічному керівництві у сфері національної безпеки США (3 березня 2021 р.) [9] та Індо-Тихоокеанській стратегії (11 лютого 2022 р.) [10]. Ці доктринальні документи містять відносно небагато принципово нових оцінок та висновків. Простір Індо-Тихоокеанського регіону сприймається як джерело основних викликів. До традиційного тематичного переліку, який включає проблеми безпеки, сприяння економіч-

ному процвітанню та просування демократії, додані завдання «посилення внутрішньої взаємопов'язаності» та «підвищення стійкості» до загроз XXI ст., включаючи зміни клімату та пандемію коронавірусу.

Нарощування зв'язків усередині регіону передбачається за безпечувати з використанням гнучких форматів, включаючи механізм QUAD (об'єднання, що включає Австралію, Індію, США та Японію). Висловлено намір сприяти підвищенню «стійкості як усередині окремих країн», так і між ними, створення «колективного потенціалу» для нової доби за допомогою альянсів, організацій та правил, створених за допомогою США. У зв'язку з цим США мають намір поглиблювати п'ять існуючих регіональних договірних альянсів (з Австралією, Японією, Республікою Корея, Філіппінами та Таїландом), розвивати відносини з провідними регіональними партнерами, включаючи Індію, Індонезію, Малайзію, Монголію, Нову Зеландію, Сінгапур, Тайвань та острови Тихого океану, сприяти зміцненню потенціалу АСЕАН, використовувати потенціал об'єднання QUAD, посилювати зв'язки між Індо-Тихоокеанським та Євроатлантичним регіонами [10].

США мають намір розробляти нові підходи до торгівлі, розвивати стійкі та захищені ланцюги поставок, сприяти вільній, справедливій та відкритій торгівлі та інвестиціям в рамках Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва та разом з партнерами по G7 усунути прогалини в інфраструктурі регіону за допомогою програми «Побудуємо кращий світ».

Підтверджено основні завдання у сфері безпеки щодо захисту інтересів та стримування агресії проти території США, а також проти американських союзників і партнерів. Головними військовими інструментами у цій сфері слугуватимуть «Ініціатива тихоокеанського стримування» та «Ініціатива морської безпеки».

Адміністрація Дж. Байдена декларує наміри довгострокового планування співпраці з союзниками та партнерами з прицілом на горизонт 2030–2050-х рр. Військово-політичний курс США ґрунтується на принципах «інтегрованого стримування» й передбачає підвищення оперативної сумісності з союзниками та

партнерами, підтримання миру і стабільності в районі Тайванської протоки, впровадження технологічних інновацій, зміцнення довгострокового стримування КНР та координації позицій з Республікою Корея та Японією, а також розвиток альянсу AUKUS за участю Австралії, Великої Британії та США [11].

Найбільш показовим рішенням адміністрації Дж. Байдена в контексті конкуренції з економічною експансією КНР стало висунення плану «Партнерства для глобальної інфраструктури та інвестицій» (PGII) обсягом до \$600 млрд, який був затверджений на саміті лідерів G7 26 червня 2022 р. [12]. План G7, розрахований до 2027 р., покликаний запропонувати альтернативу китайському проекту «Пояс і шлях». Ряд тематичних проектів у рамках загального плану пов'язаний з відмовою від вугільної енергетики та переходом до використання відновлюваних джерел у Південній Африці, Індії, Індонезії, В'єтнамі та Сенегалі. Пріоритетами PGII названо боротьбу зі змінами клімату, розвиток цифрової інфраструктури, просування гендерної рівності, розвиток та модернізацію систем охорони здоров'я [13, 14].

Утім, на думку фінансових експертів, план G7 навряд чи зможе ефективно конкурувати з китайською ініціативою «Пояс і шлях». Адже, за підрахунками лондонської фінансової компанії Refinitiv, станом на середину 2020 р. в межах китайської ініціативи було затверджено понад 2600 проектів на суму в \$3,7 трлн [15].

Схоже, що «стратегічне протистояння» між США та КНР вилеється у тривалу боротьбу за лідерство у ключових галузях глобальної економіки майбутнього, таких як інформаційні технології, штучний інтелект, біотехнології, квантові комп'ютери та інші технічні галузі. Такий підхід враховує складніший контекст відносин, який не вписується в стандартні рамки «холодної війни». Хоча адміністрація Дж. Байдена використовує ідеологічні мотивації, протиставляючи американську демократію китайському авторитаризму, у реальній політиці щодо Пекіна застосовується досить складне поєднання принципів інтегрованого стримування та економічної взаємозалежності.

Нові альянси в Індо-Тихоокеанському просторі

Політика США у Південно-Східній Азії змушена враховувати регіональну специфіку. Обіцяючи країнам АСЕАН захищати їхні позиції у суперечці з КНР за острівні території, США на-самперед розраховують залучити їх до політики «інтегрованого стримування» КНР. Утім, більшість країн АТР віддають перевагу забезпеченню сприятливих економічних умов, що спонукає їхні уряди ухилятися від залучення до американо-китайського військово-стратегічного суперництва. На колективному рівні АСЕАН як міжнародна організація теж намагається уникати вибору між США і Китаєм.

Більшість членів АСЕАН, включаючи В'єтнам, Індонезію, Малайзію, Сінгапур та Таїланд, не схильні виходити у суперечці з КНР за межі дипломатії. Зі свого боку уряд Філіппін більшою мірою спирається на військово-політичну підтримку США. З 2003 р. Філіппіни мають статус основного союзника США поза НАТО. Між США та Філіппінами діє Угода про умови тимчасового перебування іноземних збройних сил 1998 р. (Visiting Forces Agreement), в рамках якої проводяться щорічні спільні навчання. Угода передбачає розміщення військового контингенту США на ротаційній основі, не припускаючи створення постійних військових баз, що, у свою чергу, посилює військове значення постійних військових баз в Австралії [16].

Враховуючи економічне та військове посилення КНР, а також обережний економічний прагматизм країн Південно-Східної Азії, одностороннє стримування Китаю силами США видається надто затратним і малоефективним. Оцінка ситуації підштовхує до підвищення рівня військової та військово-технічної взаємодії США з найважливішими союзниками і партнерами, що зумовлює уточнення функцій військових та військово-політичних інструментів.

Концепція «інтегрованого стримування» КНР передбачає регулярне проведення спільних військових навчань з пріоритетними союзниками, відпрацювання оперативної сумісності їх збройних сил, ущільнення зв'язків між оборонно-промислови-

ми комплексами та раціоналізацію ланцюгів поставок як у рамках регіону, так і за його межами.

Перегляд цілей та методів регіональної політики США зумовив перенесення акцентів на формування структур блокового характеру, які покликані доповнити, а в перспективі – й замінити двосторонні угоди США з регіональними союзниками спільними колективними зобов'язаннями у сфері безпеки.

Система безпекових структур, створюваних США у Східній Азії та Індо-Тихоокеанському просторі, включає два основних компоненти – Чотирьохсторонній діалог з безпеки (англ. Quadrilateral Security Dialogue, QUAD, QSD) та військово-технічний альянс AUKUS (Australia, United Kingdom, United States).

Перша з цих структур – Чотирьохсторонній діалог з безпеки – ставить за мету забезпечення стратегічного діалогу між США, Австралією, Індією та Японією з військово-політичних проблем в Індо-Тихоокеанському просторі. Формат чотирьохстороннього діалогу був ініційований в 2007 р. японським прем'єр-міністром Сіндзо Абе за підтримки американського віце-президента Д. Чейні, австралійського прем'єра Дж. Говарда та індійського прем'єр-міністра М. Сінгха. Створення QUAD вочевидь ґрунтувалося на зближенні Індії та Японії на антикитайській основі.

Учасники об'єднання наголошують, що до складу QUAD входять винятково демократичні держави, які висувають переважно політичні цілі. Втім, у своєму військово-політичному плануванні США розглядають Чотирьохсторонній діалог як багатоцільовий альянс. У стратегічному відношенні формат QUAD спрямований переважно, якщо не винятково, проти КНР. При цьому предмет особливої зацікавленості США та Японії становить більш активне залучення Індії до колективної військової співпраці, включаючи контроль морських комунікацій та підвищення оборонної спроможності Тайваню.

Формат зустрічей учасників Чотирьохстороннього діалогу було відновлено на самітах країн Східної Азії у 2017 та 2018 рр. Військовий компонент QUAD допоки видається розмитим у мережі двосторонніх угод і зобов'язань, укладених США з Австралією,

Індією та Японією. Передбачається, що стосунки країн-учасниць цього перспективного альянсу в сфері військового співробітництва та безпеки поступово набуватимуть багатостороннього характеру. Оскільки США не мають наміру одноосібно сплачувати видатки багатостороннього співробітництва, витрати мають розподілятися між усіма його учасниками.

Зустрічі та контакти в рамках QUAD передбачається провести у регулярний формат. На відеоконференції учасників QUAD 12 березня 2021 р. основними темами були питання кліматичних змін, проблеми, викликані глобальною пандемією, та економічне співробітництво. Однак головною неофіційною метою було зміцнення зв'язків і підтвердження готовності до стримування Китаю.

З точки зору США, провідне значення має надаватися практичному залученню Австралії, Індії та Японії до стримування КНР, створенню перешкод для глобального китайського проекту «Пояс і шлях», блокуванню поширення китайських технологій. Учасники об'єднання беруть участь у міжнародних військово-морських маневрах «Малабар», котрі проводяться з 1992 р. До цих навчань подекуди залучалася і Франція. Час від часу обговорюються можливості залучення до заходів альянсу інших країн регіону, зокрема Південної Кореї, Філіппін, Сінгапура, В'єтнаму і Таїланду.

Використовуючи острах країн Південно-Східної Азії перед військовим і політичним посиленням Китаю, США пропонують країнам регіону укладення угод у сфері оборони та безпеки. Утім, на демонстрацію офіційної співпраці у військовій сфері зі США та їх союзниками допоки наважувалися лише Філіппіни, Таїланд і В'єтнам. Рамкові відносини між США та В'єтнамом у галузі безпеки визначаються Меморандумом про взаєморозуміння з розвитку співробітництва у оборонній сфері (2011 р.) та Спільною заявою про бачення відносин у галузі оборони (2015 р.), які передбачають подолання наслідків війни США у В'єтнамі, правове регулювання морських питань, співпрацю у військовій медицині, навчання спеціалістів, задоволення потреб у сфері оборонної промисловості [17].

Реакція ЄС на активізацію QUAD допоки була досить млявою. Висловлювалися застереження, що в разі загострення політики Заходу щодо Китаю це негативно позначиться на зв'язках Франції і ФРН з КНР та може негативно позначитися на економічних відносинах з країнами АСЕАН. До останнього часу певний інтерес до QUAD виявляли Велика Британія і Франція. Однак після розриву контракту на будівництво французьких дизельних підводних човнів для Австралії можливість участі Франції у QUAD не проглядається у практичній площині.

Зі свого боку керівництво КНР надає перевагу розбудові двосторонніх зв'язків та систематичному розширенню зовнішнього економічного впливу. Уникаючи у своїй зовнішньополітичній практиці укладення зобов'язуючих союзів, Пекін розглядає Чотирьохсторонній діалог як азіатський аналог НАТО. Реакція КНР, виражена переважно у полемічному стилі, полягає у регулярному висловленні невдоволення з приводу військової активності США в регіоні, звинуваченні учасників QUAD у створенні «вибіркової багатосторонності» й застосуванні дискримінаційних практик.

Після вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. уряд Індії зайняв нейтральну позицію й відмовився підтримувати санкції G7, НАТО і ЄС щодо Росії. Своєю чергою МЗС Японії у «Синій книзі з дипломатії», виданій наприкінці квітня, загострило антиросійську риторику й уперше з 2003 р. назвало чотири південних острови Курильської гряди «незаконно окупованими територіями». Розбіжності в підходах країн-учасниць QUAD спричинили певне охолодження відносин. Утім, під час візиту Дж. Байдена до Токіо 24 травня 2022 р. лідери Австралії, Індії, США та Японії провели черговий очний саміт, на якому висловили занепокоєння з приводу трагічного конфлікту на території України й підтвердили, що принципи суверенітету, територіальної цілісності та верховенства закону мають дотримуватися повсюдно. Учасники саміту висловили незгоду з будь-якими спробами «силової зміни статус-кво» у Східно-Китайському і Південно-Китайському морях, де КНР має територіальні спори з іншими країнами [18].

На тлі російсько-української війни та загострення проблеми Тайваню паралельно з QUAD почав вимальовуватися й інший чотирьохсторонній регіональний формат комунікації у складі Австралії, Нової Зеландії, Республіки Корея та Японії.

Адміністрація Дж. Байдена просуває ідею об'єднання системи союзів Євроатлантичного та Індо-Тихоокеанського регіонів. Мета узгодження дій НАТО та групи партнерів США в Індо-Тихоокеанському регіоні полягає в спільній протидії існуючим глобальним викликам. За цим задумом, консолідована система західних союзів має протистояти як російській експансії, так і політичному та комерційному впливу Китаю, який він просуває шляхом масових інвестицій в економіку країн, що розвиваються. В рамках втілення цього плану на саміт НАТО у Мадриді 28–30 червня 2022 р. були запрошені лідери Австралії, Нової Зеландії, Республіки Корея та Японії, які провели окрему зустріч.

Мадридському саміту НАТО передували переговори прем'єр-міністра Японії Фуміо Кісіді з генеральним секретарем НАТО Й. Столтенбергом, які відбулися від час саміту G7 в Брюсселі (23 березня 2022 р.). Згодом міністри закордонних справ Австралії, Нової Зеландії, Південної Кореї та Японії взяли участь у розширеній зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів НАТО (Брюссель, 6–7 квітня 2022 р.), на якій країни НАТО підтримали пропозицію про посилення співпраці з партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні у таких сферах, як кібербезпека, нові технології, боротьба з дезінформацією, безпека на морі та зміни клімату.

На зустрічі лідерів Австралії, Нової Зеландії, Південної Кореї та Японії¹¹, проведеної під час Мадридського саміту НАТО 29 червня, була погоджена домовленість про спільний спротив «усе більш гегемоністській поведінці Китаю». За інформацією представників уряду Японії, учасники наради засудили військо-

11 У зустрічі взяли участь прем'єр-міністр Японії Фуміо Кісіда, президент Південної Кореї Юн Сук Йоль, прем'єр-міністр Австралії Ентоні Албенізі і прем'єр-міністр Нової Зеландії Джасінда Ардерн. Ентоні Албенізі – 31-й прем'єр-міністр Австралії (з 23 травня 2022 р.), лідер Австралійської лейбористської партії, яка отримала перемогу на парламентських виборах 21 травня 2022 р.

ву агресію РФ проти України й погодилися поглиблювати тісніші відносини з НАТО [19].

На відміну від QUAD, оборонне партнерство AUKUS має чіткішу систему зобов'язань і виразну практичну спрямованість. Цей альянс був проголошений після відеоконференції 15 вересня 2021 р. за участі президента США Дж. Байдена, прем'єр-міністрів Австралії С. Моррісона і Великої Британії Б. Джонсона. Офіційна мета партнерства – оновлення та забезпечення спільної спроможності протистояти загрозам ХХІ ст., а головна сфера діяльності стосується розробки та виробництва новітніх озброєнь, співпраці у сфері розвідки та використання військових технологій.

Австралія, Велика Британія та США мають намір спільно захищати їхні інтереси в Індо-Тихоокеанському регіоні. Співпраця учасників розрахована на горизонт 2030-х – 2040-х рр. Учасники альянсу мають забезпечувати преференційний обмін передовими технологіями та контроль за їх використанням. Політична мета альянсу полягає в розвитку військового потенціалу для протистояння Китаю, а в перспективі – і Росії. Учасники угоди використовують спрощений режим обігу інформації в ключових технологічних сферах, таких як штучний інтелект, кібернетичні та підводні системи, ударні засоби великої дальності, розробка гіперзвукової ракетної зброї.

Першою потужною військовою програмою у рамках AUKUS стане будівництво за замовленням Австралії щонайменше восьми атомних підводних човнів, які мають бути передані їй до 2036 р. Проект передбачає передачу відповідних виробничих технологій та будівництво частини флоту на австралійських верфях [20].

За повідомленням газети Sankei Shimbun (13.04.2022 р.), уряд Японії на неофіційному рівні теж отримувал пропозиції про приєднання до AUKUS. Учасники цього альянсу висловлювали зацікавленість у залученні японської сторони до новітніх військово-технічних розробок, включаючи створення гіперзвукової зброї, засобів електронної та кібернетичної війни, штучного інтелекту та криптосистем. Проте, за свідченням головного

секретаря уряду Хірокадзу Мацуно, Японія, яка має угоди про оборонну співпрацю з усіма учасниками AUKUS, не обговорює приєднання до цього альянсу у тому чи іншому форматі [21].

Попри розбіжності в тактичних питаннях, учасники QUAD та AUKUS висловлюють одностайність у протидії поширенню військово-політичного впливу Китаю в АТР. У квітні 2022 р. гостре невдоволення США, Австралії, Японії та Нової Зеландії викликало підписання рамкової угоди про співпрацю в сфері безпеки між Китаєм і Соломоновими Островами. Адже угода передбачає, що Китай матиме на Соломонових Островах постійну військову місію та отримує дозвіл побудувати військову базу. Коментуючи таку перспективу, міністр оборони Австралії П. Даттон навіть вдався до погроз (25.04.2022), попередивши, що виконання угоди може стати приводом для конфлікту в регіоні.

Підсумкові зауваження

Оцінюючи тенденції міжнародної взаємодії в АТР, доцільно відзначити суттєве прискорення динаміки політичних та економічних процесів у регіоні, каталізатором чого слугує перебіг американо-китайського суперництва. Адміністрація Дж. Байдена розглядає посилення впливу КНР як довгостроковий політичний та економічний виклик для США та західних союзів у цілому. Таку позицію підтримують найближчі союзники США – Велика Британія, Австралія, Канада та Японія.

При цьому зовнішньополітична доктрина адміністрації Дж. Байдена, спрямована на досягнення й довгострокове утримання переваг відносно КНР, не обмежується суто регіональною спрямованістю, однак переслідує глобальну мету – набагато ширшу, ніж цілі, окреслені в Індо-Тихоокеанській стратегії США.

Утім, окрім обмеження економічного, технологічного і військового потенціалу КНР, США не відкидають можливості співробітництва з Китаєм у протидії кліматичним змінам, охороні здоров'я, контролі над озброєннями та нерозповсюдженні зброї масового враження.

США виступають у якості ініціатора й провідника консолідації регіональних структур блокового типу, покликаних об'єднати всіх договірних союзників Америки (Австралію, Японію, Республіку Корея, Філіппіни, Таїланд), та прагнуть стати лідером ширшого кола «провідних регіональних партнерів», якими вважаються Індія, Індонезія, Малайзія, Монголія, Нова Зеландія, Сінгапур, Тайвань, В'єтнам та острови Тихого океану.

Розбудова керованих США безпекових проектів у просторі АТР, включаючи активізацію QUAD і створення AUKUS, віддзеркалює спробу компенсувати хаотичне виведення військ США з Афганістану. З точки зору відновлення міжнародного іміджу США, зміцнення НАТО і прискорення блокового будівництва в Індо-Тихоокеанському просторі покликані компенсувати політичні збитки, понесені внаслідок провалу багаторічної афганської авантюри.

На початку 2020-х рр. «колективний Захід» не тільки не має колишніх силових можливостей, які за потреби дозволяли розв'язувати складні кризові ситуації, але й не має єдності в підходах і спільної позиції з багатьох питань, включаючи відносини з КНР. При цьому, як показало сприйняття російсько-української війни, позиція багатьох країн, що розвиваються, тяжіє до прагматичного нейтралізму. Ці обставини спонукають США залучати до безпекових проектів насамперед ті країни АТР, які відчувають загрозу з боку Китаю – Австралію, Нову Зеландію, Південну Корею та Японію.

На початку XXI ст. співвідношення сил в АТР визначав асиметричний трикутник у складі США, Японії та Китаю. Теперішній баланс формує складна конфігурація, що включає «безмежне партнерство» КНР і РФ, спрямоване проти умовної коаліції за участю США, Великої Британії та Австралії – за підтримки Японії та Південної Кореї й доволі хиткої та невизначеної позиції Індії.

США вбачають головну загрозу з боку КНР у спробі встановити військовий контроль над Тайванем. Хоча США формально визнають принцип «одного Китаю», згідно якого уряд КНР

визнано єдиним законним представником, на практиці США дотримуються «Закону про відносини з Тайванем» 1979 р., який зобов'язує США надавати Тайваню допомогу у випадку військової загрози.

З погляду китайського керівництва, приєднання Тайваню вважається вкрай важливим заходом, який має закріпити повне відновлення суверенітету і державного статусу КНР, а також забезпечити встановлення контролю морського простору в межах першої острівної смуги. Натомість упередження приєднання Тайваню до КНР становить першочергове завдання Індо-Тихоокеанської стратегії США та цільовий чинник у діяльності очолюваних США регіональних альянсів.

Використані джерела та література:

1. Справка: «10 плюс 3» и «10 плюс 1». *Китайский информационный Интернет-центр*. 13/12/2005. URL: <http://russian.china.org.cn/russian /210695.htm>
2. 2003 Declaration of ASEAN Concord II Adopted by heads of State/Government at the 9th ASEAN Summit in Bali, Indonesia on 7 Oct. 2003. 16 p. URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational _2003Declaration.pdf
3. Kawai M., Wignaraja G. EAFTA or CEPEA: Which Way Forward? *ASEAN Economic Bulletin*. August 2008. Vol. 25, No. 2. P. 113–139.
4. Инициатива «Один пояс и один путь». *Блог Newmark Finance*. URL: <https://newmarkfinance.com/bri>
5. Толстов С.В. Зовнішня політика Австралії: цілі, інтереси, пріоритети. *Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем*. Зб. наук. праць. К. : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. С. 36–55.
6. Толстов С.В. Международный спор в Южно-Китайском море: позиция Филиппин. *Поради юриста*. 09.07.2021. URL: <https://porady.org.ua/mezhdunarodnyy-spor-v-yuzhno-kytayskom-more-pozytsyya-fylyppyn>
7. Rumsfeld D.H. Quadrennial Defense Review Report. Washington : Department of Defense. September 30, 2001. 71 p.
8. Trump D.J. National Security Strategy of the United States of America. Washington : The White House, December 2017. 56 p. URL: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2020/04/2017.pdf>
9. Biden J.R. Renewing America's Advantages – Interim National Security Strategic Guidance. Washington: The White House, 2021. 23 p.

10. Indo-Pacific Strategy of the United States. Washington : National Security Council, February 2022. 18 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/02/U.S.-Indo-Pacific-Strategy.pdf>
11. Fact sheet: Indo-Pacific Strategy of the United States. The White House. February 11, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/11/fact-sheet-indo-pacific-strategy-of-the-united-states/>
12. Ли Ф. Обманчивая идиллия. *IPG journal*. 07.07.2022. URL: <https://www.ipg-journal.io/rubriki/vneshnjaja-politika-i-bezopasnost/obmanchivaja-idilija-1527/>
13. Memorandum on the Partnership for Global Infrastructure and Investment. The White House. June 26, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2022/06/26/memorandum-on-the-partnership-for-global-infrastructure-and-investment/>
14. Fact sheet: President Biden and G7 Leaders Formally Launch the Partnership for Global Infrastructure and Investment. The White House. June 26, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/06/26/fact-sheet-president-biden-and-g7-leaders-formally-launch-the-partnership-for-global-infrastructure-and-investment/>
15. Ромашенко С. G7 объявит о глобальном инфраструктурном проекте в противовес Китаю. *Deutsche Welle*. 12.06.2021. URL: <https://p.dw.com/p/3unTu>
16. Бебб К. Філіппіни вирішили не розривати угоди зі США про тимчасове розміщення військ. *Голос Америки*. 30 липня 2021 р. URL: <https://www.golosameriki.com/a/philippines---us-visiting-forces-agreement-to-remain-in-effect/5984665.html>
17. Вьетнам и США согласились активизировать сотрудничество в сфере обороны. *Иллюстрированный журнал Вьетнам*. 29.07.2021. URL: <https://vietnam.vnnet.vn/russian/tin-vap/vьетнам-и-сша-согласились-активизировать-сотрудничество-в-сфере-обороны-267493.html>
18. «Війна в Україні стала глобальною проблемою»: у Токіо стартував саміт лідерів Quad. *РБК-Україна*. 24 травня 2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voyna-ukraine-stala-globalnoy-problemoj-tokio-1653368131.html>
19. Япония договорилась о сотрудничестве в Индо-Тихоокеанском регионе с тремя другими странами. *The Nippon Communications Foundation*. 30.06.2022. URL: <https://www.nippon.com/ru/news/yjj2022062901088/>
20. Толстов С.В. Створення оборонного союзу AUKUS у складі Австралії, Об'єднаного Королівства (Великобританії) та США стало знаковою подією. *Інститут всесвітньої історії НАН України*. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji-l/ohliad-naivazhlyvishykh-podii-svitu/podiia-veresnia-2021-stvorennia-oboronnoho-soiuzu-aucus-u-skladi-avstralii-obiednanoho-korolivstva-velykobrytanii-ta-ssha-stalo-znakovoiu-podiieiu.html>
21. Власти Японии опровергли планы по вхождению в AUKUS. *RTVI*. 13.04.2022. URL: <https://rtvi.com/news/vlasti-yaponii-oprovergli-riqlashenie-stat-chastyu-aucus/>